

JAMES PETHICA

Yeats, a folklór és az ír legenda (részletek)

Előszó

William Butler Yeats 1865-ben született Dublinban. A nyugat-írországi Sligo-ban, később pedig Londonban nevelkedett, illetve járt iskolába. Édesapja, a festő John Butler Yeats, fiát képzőművészeti pályára szánta, azonban az ifjú Yeats-ben már középiskolai évei alatt körvonalazódott, hogy költő szeretne lenni. A tizenkilencedik század végén magával ragadta az akkor kibontakozó Kelta Újjászületés (Celtic Revival) mozgalom, amely az angol irodalmi és kulturális hatásokkal szemben, a dekolonizáció szellemében indult útjára. A mozgalomban való részvételével hozzájárult az ír örökség feltárásához és megismertetéséhez, valamint a hagyományos ír kulturális értékek megőrzésében is fontos szerepet játszott. A misztikus és okkult témák és képek, melyek korai műveiben megjelennek, nagyban meghatározták életének és munkásságának alakulását. A huszadik századi modernizmus szintén hatással volt műveire, az ő modernizmusa azonban az ír hagyományokra is támaszkodott. Yeats kiemelkedő alakja volt az írországi színházi mozgalomnak: a századfordulón az Ír Irodalmi Újjászületés (Irish Literary Revival) egyik vezető alakjaként, mint alapító tag és igazgató tevékenykedett a dublini Abbey Színházban (Abbey Theatre) és részt vett az új ír színdarabok népszerűsítésében. Az ír nemzeti irodalmi és kulturális életben végzett munkájáért és kiemelkedő művészi eredményeiért 1923-ban Nobel-díjjal tüntették ki. Költői, drámai és prózai műfajokban hatalmas életművet hagyott hátra 1939-ben bekövetkezett halálakor.

James Pethica írása, „Yeats, a folklór, és az ír legenda” (Yeats, folklore, and Irish legend) címmel jelent meg a *The Cambridge Companion to W. B. Yeats* című kötetben, 2006-ban. A tanulmány azért jelentős, mert végig követi Yeats pályáját a hagyományok és a folklorisztikus elemek iránti korai szenvedélyének kibontakozásától az ír nemzeti mozgalomban való részvételén át egészen művei modernségének kialakulásáig. A szerző tanulmányának magyarra fordításával célom az, hogy a magyar közönség egy színvonalas szövegen keresztül közelebb kerülhessen Yeats írásaihoz és azok nemzeti szempontból jelentős hátteréhez. Ugyanakkor így kívánok tisztelegni az író előtt születésének 150. évfordulója alkalmából.

A fordítási munkálatok során nagy segítségemre volt Dr. Bertha Csilla, a Magyar Yeats Társaság tiszteletbeli elnöke és Dr. Kurdi Mária, a Pécsi Tudományegyetem Anglisztika Intézetének egyetemi tanára. Ezúton is hálásan köszönöm nekik a rengeteg időt, energiát és segítséget, valamint hasznos instrukciókat és szakmai útmutatásaikat, melyek nagyban előmozdították a cikk magyar nyelvű változatának létrejöttét.

Továbbá köszönöm a szerző, James Pethica hozzájárulását a tanulmány magyar fordításának közléséhez. Ezen kívül köszönetet mondok a Cambridge University Pressnek azért, hogy James Pethica „Yeats, a folklór, és az ír legenda” című cikkének főbb részeit engedélyezte számomra magyar nyelven újraközölni. A cikk a Marjorie Howes és John Kelly által szerkesztett *The Cambridge Companion to W. B. Yeats* című kötetben, 2006-ban jelent meg először.

(A fordító)

Az író huszonegy éves korára már kialakult Yeats írásaiban két igen fontos kérdéskör. Ezek közül az, amely élete során keveset változott, a késő-viktoriánus kor tudományos racionalizmusának elutasítása volt a romantikus világlátás kedvéért. Tudatosságot jelez kánonja formálásában az a tény, hogy a „A boldog pásztor énekét” (*The Happy Shepherd*) a *Válogatott versek* (*Collected Poems*) című kötet elejére tette. A vers szerint a tudomány materialista megközelítése csupán a valóság „festett” és személytelen formáiról való tudást eredményezett, míg a képzelet birodalma – annak minden bizonytalansága ellenére – az önismeret legjobb lehetőségét kínálja, valamint vigaszt jelent a „beteg” és rohanó világ számára (VP 64-5, *Yeats versei* 9). A másik, az írók szintén állandóan foglalkoztató kérdés, amelyhez Yeats gyakran ambivalensen, illetve változó módon viszonyult, azt az igényt fejezte ki, hogy önmagát kimondottan ír íróként határozza meg, és az „írséget” sajátos kulturális identitásnak tekintse.

Yeats érdeklődése az ír folklór és a hősi legendák iránt a fenti két, egymástól látszólag független gondolatkört intenzív és produktív módon kapcsolta össze, különösen életpályája első két évtizedében. A folklór és a legendavilág olyan anyagot kínált írásai számára, amely éles ellentétben állt a kortárs urbánus világ megmerevedett szokásaival és problémáival, ugyanakkor megkülönböztetetten írnek tekinthette és felhasználhatta a legfőbb ír nemzeti mítoszok megteremtésében. Mint titokzatos jelenségek, metaforikus, vagy allegorikus formában kifejezett ősi bölcsességek, továbbá hagyományos elbeszélő formák tárháza, a folklór okkult, filozófiai, és irodalmi szempontból is vonzó volt számára. A hősi legenda hasonlóképpen vonzotta érzelmileg és intellektuálisan egyaránt, mivel úgy hitte, hogy csakis

hősi cselekedet révén fejezhető ki teljesen az egyéniség, s teszi lehetővé a szenvedélyes hősköltészet megszületését, amelyet maga is írni vágyott (UPI 84).

A *Verseks* (Poems) (1895) megjelenéséig Yeats korai irodalmi eredményei nagymértékben folklorista munkáján alapultak. Az 1894-ig írt vagy szerkesztett tíz kötete közül három folklorisztikus mű: *Az ír parasztság tündér- és népmeséi* (Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry) (1888), *Ír tündérmesék* (Irish Fairy Tales) (1892), *A kelta homály* (The Celtic Twilight) (1893), illetve két másik mű, a *Történetek Carleton-tól* (Stories from Carleton) (1889) és a *Hagyományos ír mesék* (Representative Irish Tales) (1891). Az utóbbiak anyaga jelentős antropológiai és folklór vonatkozásokat tartalmaz. Az ifjú Yeats az 1880-as években „sokféle utat kipróbált”¹ (VP 845) a spirituális valóságélmények kutatása során. Miközben a teozófia és ezoterikus buddhizmus iránti, korán kialakuló lelkesedésével, valamint az okkult iránt kibontakozó érdeklődésével ugyancsak felháborította racionalista gondolkodású apját, a költő hamar felismerte a folklór és a legenda, mint a képzelet forrásának értékeit, és mint a nemzeti identitás formálásának lehetséges alapját. Elsőként megjelent prózai műveiben, két 1886-ban Samuel Ferguson költészetéről írott cikkében bizakodva kijelenti, hogy „a nagy legendák... a nemzetek szülőanyjai” (UPI 104), és hogy az ír legendák „csodaszerként tudják nemzetünket gyógyítani” (UPI 82). Ez a felfogás a frissen megalakult Dublini Ifjú Írek Társasága (Dublin Young Ireland Society) iránti lelkesedését tükrözi, amely ír művek népszerűsítése és inspirálása révén törekedett az ír nemzeti érzések erősítésére. A társaság neve az 1840-es évek patrióta Ifjú Írország Mozgalmát (Young Ireland Movement) idézte meg. John O’Leary hatására – aki 1885-ben tért vissza Dublinba, miután a Féni (Fenian) Társaság vezető tagjaként a brit uralom elleni fegyveres ellenállás szítása miatt húsz évre száműzték, – Yeats egyre több ír irodalmi és történelmi művet kezdett olvasni. Később némi túlzással úgy emlékezett erre vissza, hogy az „[Ifjú Írek Társasága] vitáiból, az O’Leary-vel folytatott társalgásból, és az ír könyvekből – melyeket kölcsön vagy örökbe adott nekem – jött minden, amibe belekezdtem azóta” (A 104). Az 1889-re kialakult meggyőződése, hogy az irodalmi tradíció nélkülözhetetlen a nemzeti tudat építésében, sokat idézett szólássá vált: „nincs nagy nemzet irodalom nélkül, és értékes irodalom nemzet nélkül” (LNI 12).

Olvasmányai révén azonban hamarosan világhosszá vált Yeats számára, hogy Írországban nem volt meg az irodalmi hagyomány folytonossága. Az ország társadalmi és intellektuális életét egyrészt a gyarmati helyzet határozta meg, másrészt, ahogy Lady Gregory mondaná, a „két nagy földcsuszamlás” a tizenkilencedik századi történelemben: az éhínség, és egy elenyésző kisebbség kivételével² az emberek többségének az ír nyelvről angolra való

áttérése. Ezen traumák következtében a nemzeti kultúra folytonossága jórészt elveszett, nem beszélve az irodalmi kultúra folytonosságáról. Azok az írások, amelyek a hagyomány megteremtését szolgálhatták, részben angol szövegek voltak, részben ír nyelvűek; angol irodalmi modelleket követtek, de merítettek ír modellekből is. Születtek művek olyan íróktól, akik elutasították a britekkel való politikai kapcsolatot és olyanoktól, akik támogatták azt. Voltak írások olyanoktól, akik a brit közönséget keresték, és olyanoktól, akik az íreket szólították meg. A következő évtizedben Yeats arra a nehéz munkára vállalkozott, hogy hagyományt teremtsen a gyarmatosított kultúra ilyen mértékben eltérő irodalmi produktumaiból. Körülbelül 1889-től kezdve ismételen szorgalmazta, hogy az ír íróknak „ír témákhoz kellene fordulniuk” (LNI 31). Azonban a kérdés, hogy mit lehet autentikusan „írnek” definiálni egyre vitatottabbá vált, amint az ország irodalmi újjászületése lendületet kapott az 1890-es években.

Yeats-szet kezdetben a töretlen, ősi hagyományok megtestesülésének tartott szóbeli kultúra vonzotta, mint olyan terület, amelyben alapvető nemzeti vonások tárulnak fel és mentes marad az irodalmi művekre jellemző nyelvi és politikai törésvonalaktól. Az *ír parasztság tündér- és népmeséi* bevezetőjében lelkesen hangoztatja, hogy az ír nyugati tengerparton élő kelták érintetlenek maradtak „a Korszellemtől”, és az ő világukban még mindig fellelhető népmesék kapcsolata nem szűnt meg a távoli ír múlttal, valamint a „látomásos” tudásanyaggal, amely mára „a városi emberek számára” elérhetetlen (P&I 3–5). Kijelentéseivel Yeats egyfajta intellektuális tradícióban helyezte el magát. A tizennyolcadik század végén az érzelmet az értelem felé helyező romantikus mozgalom részeként rendkívül népszerűvé vált az a gondolat, hogy a népmesék tele vannak olyan tapasztalatokkal és érzelmekkel, amelyek kifejezőbbek és autentikusabbak, mint a tanult emberek mesterkéltségek kultúrája és művészete. A német kritikus, Johann von Herder például azt bizonygatta, hogy „a nép kultúrája” (*Kultur des Volkes*) az emberiség világegyetemben elfoglalt helyének alapvető kérdéseivel foglalkozik, és ezáltal feltárja az emberi tapasztalat történelmen átívelő, legfontosabb igazságait. Az ilyenfajta nézetek hozzájárultak James Macpherson 1760-as években kiadott költeményeinek szenzációs népszerűségéhez, amelyek állítólagos szerzője Osszián, egy történelem előtti, meghatározatlan, távoli időben élő, gél harcos-költő lett volna. Macpherson „Ossziáni” versei, amelyek tulajdonképpen csupán adaptációi és imitációi voltak az író által Skóciában gyűjtött gél anyagoknak, több mint egy évtizedig népszerűségnek örvendtek és sok ismert romantikus szövegre hatottak még azután is, hogy kortársi eredetüket felfedték.

Macpherson sikerét követően virágzott a népi kultúra romantikus népszerűsítése: folyamatosan jelentek meg tematikus gyűjtemények, mint például a *Gyermek- és családi mesék* (*Kinder- und Hausmärchen*) (1812-

15), a Grimm testvérek által egybegyűjtött tündér- és népmesék.

Yeats első önálló folklórgyűjteményei után, 1890-ben jelent meg Sir James Frazer széles körben népszerűvé vált művének, Az *aranyágnak* (The Golden Bough) az első kötete, amely az emberi hitvilág, a mitológiák, és a társadalmi intézmények komparatív antropológiai elemzését nyújtja. Ez a mű késő-viktoriánus magabiztossággal vetette fel, hogy a társadalom a primitív és mágikus hitektől a vallási szellemiség, végül a tudományos gondolkodás irányába fejlődik.

Kezdetben Yeats erősen azonosult a folklór romantikus iskolájával; kiemelte összegyűjtött anyagainak képzeleti gazdagságát és a nép természeti tudásának erejét, mint a természetlenség ellenszerét, melyet Frazer kifejlődött kultúraként határozott meg. A parasztság „tudományos” vagy komparatív elméletekkel való leírása, illetve a történetek antropológiai interpretációja helyett a *Tündér- és népmesék*ben elsősorban irodalmi és a folklorisztikus légtér megteremtését tűzte ki célul. Ahogy 1890-ben fogalmazott: „a képzelet impulzusa – az élet eszenciája – az, amire oly nagy szükségünk van a népi kultúrából. A lakoma után hadd gyűjtse a Tudás a morzsákat kamrájába” (UPi 189). Egy bíráló kritikájára, miszerint a könyvben közölt írásai tudománytalanok, Yeats azzal felelt, hogy az a folklorista, aki „csupán tudományos”, elkerülhetetlenül „híján van a történetei hatásos elbeszéléséhez szükséges árnyalt beleérző képességnek”. „A tudomány embere” – tette hozzá – „gyakorta olyan személy, aki eladta a lelkét a szabályokért; s ezért amikor lejegyez egy népmesét, erőfeszítései ellenére nem marad abból más, csupán egy szájalmas, élettelen valami” (UPi 174). A gyűjtemény képzelőerőt inspiráló funkcióját azzal is jelzi, hogy a történetek közé azokhoz tartalmilag kapcsolódó verseket is betesz Yeats: Ferguson-tól, William Allingham-tól, és James Clarence Mangan-tól (olyan íróktól, akiket Yeats akkoriban kulcsfontosságú elődeinek tartott a legendákat és folklórt beépítő írásaik miatt), továbbá az akkor élő íróktól, Ellen O’Leary-t, A. P. Graves-t, és Yeats-szel magát is beleértve, ezzel mintegy megjelenítve a történetek kreativitásra inspiráló értékét. Yeats azonban már ekkor felismerte a tisztán romantikus és irodalmi folklór előtérbe helyezésének lehetséges veszélyét. Ha a „tudományosság” vagy a teoretikus megközelítés feltehetően destruktív szkepticizmussal jár, és arra ösztönöz, hogy keretbe foglaljunk „minden mesét úgy, mintha a szatócs számlája volna: egy tételyi tündérkirály, egy tételyi királyné”, az irodalmiság hasonlóképpen kockázatos, mivel csupán az emberi képzelet kielégítésére szolgál. Yeats megjegyzi, hogy a tizenkilencedik század közepén az ír folklórgyűjtők sokszor csak azt hallották meg, amit akartak, vagy az anyagot úgy formálták, hogy politikai, irodalmi meggyőződésüket fejezze ki. Ezáltal hamis sztereotípiákat alkottak az ír parasztság életéről ahelyett, hogy megragadták volna „a kelták

legbensőbb lényegét” (P&I 7–8).

Az a törekvés, hogy gyűjteményei irodalmiak, de egyben „autentikusak” legyenek, állandó problémát jelentett Yeats-nek. Különösen nagy kihívást jelentett számára, hogyan viszonyuljon az összegyűjtött tündérmesék okkult és természetfeletti tartalmaihoz. Miközben hinni akart a természetfeletti világban, felismerte, hogy közönségének nagy része azt gondolja, hogy a tündérekéről és manókról szóló történetek írásával „csupán megpróbált egy keveset visszahozni a románcok egykori, gyönyörű világából ebbe a gépies századba” (P&I 58), és gyűjteményeit hóbortos műveknek tekinti. Éppen ezért folklórgyűjteményeinek bevezetőit nagy körültekintéssel fogalmazta, elhomályosítva saját tényleges nézeteit (melyeket nyíltabban fejezett ki kisebb újságcikkeiben, vagy amikor érdeklődő közönséget szólította meg) csak annyit írt, hogy „az ír parasztság még hisz a tündérekben” (P&I 58). Ezen stratégia ellenére sem csitult benne a kétség, hogy összegyűjtött történetei vajon a természetfelettibe vetett valós hitet nyújtják-e, és valós jelenségekre utalnak-e, vagy csupán a képzelet játékát fejezik ki. Még aggályosabb volt számára, hogy gyűjteményei csak Sligo egy adott területéről származtak, ahol jól ismerték őt, míg „néhány mérfölddel északra”, ahol „idegennek” számított, „nem talált semmit” (Myth 94). Ez a tény arra sarkallta, hogy átgondolja, pusztán csak azt mondták-e neki, amit – köztudottan – hallani akart. Szkepticizmusát gyűjteményei keletkezésének körülményeiről megpróbálta eloszlatni: úgy vélte, „kétségkívül jobb hinni sok esztelenségben és egy csekélynyi igazságban, mint a tagadás kedvéért megtagadni az igazságot is és az esztelenséget is” (CT 13). Egy bizonyos fokú óvatosság szinte mindig jelen volt a természetfeletti és okkult jelenségekről adott lelkes beszámolóiban.

Yeats folklórral kapcsolatos munkásságát már *A kelta homály* megjelenése előtt kezdték beárnyékolni Douglas Hyde kétnyelvű kötetei, *A tűzhely mellett* (Beside the Fire) (1890) és *A connacht-i szerelmes dalok* (The Love Songs of Connacht) (1893). Hyde jól beszélt írül, továbbá bensőséges kapcsolata a vidéki emberekkel és alapos ismerete az ír népi költészetéről éles ellentétben állt azzal, hogy Yeats nem tudott írül, ami az utóbbi író gyűjtői és irodalomtörténeti tevékenységének egyaránt korlátot szabott. Emellett Yeats egy olyan hiteles hangot fedezett fel Hyde munkájában, amelyet ő maga nehezen tudott elérni. Mi több, Hyde a Gél Liga (Gaelic League) alapítójaként, amely az ír nyelv újjászületése mellett elkötelezett szervezet volt, 1892-től kezdődően az ír kultúra szisztematikus „de-anglicizálását” szorgalmazta. Ez olyan programot jelentett, amely az „autentikus” írség körüli kortárs viták sorát generálta és megosztotta a résztvevőket. Jóllehet Hyde ideológiailag nem volt radikális és jó kapcsolatot ápolt Yeats-szel, a „de-anglicizálás” melletti kampánya szakadékot teremtett azok között, akik

erősen kritizálták az úgynevezett „Nyugati Britonizmust” (West Britonism) – ez az írség lefokozását jelentette az angol nyelv és szokások átvételével) – és az olyan nemzetvédők között, mint Yeats, akik úgy hitték, hogy a merev kulturális szeparatizmus a gyakorlatban lehetetlen, politikailag pedig meggondolatlan fejlemény volna.

Yeats tovább dolgozott a nemzetépítés különböző formáinak támogatásán és azt remélte, hogy egyesítheti az ír nemzetvédőket egy közös ügy érdekében. Az 1897-es nyári „Kelta Színház” (Celtic Theatre) ügyében közölt felhívásában írja, hogy „minden ír ember támogatására [számít, hogy] olyasmi valósulhasson meg, amely a megosztó politikai kérdésektől független” és ígéri, hogy a „kelta és ír darabok”, amelyeket bemutatnak, „Írország legmélyebb gondolatait és érzelmeit viszik színpadra” (CLii 123–4). Az ilyen törekvéseket, melyek az ír identitás tágabb érvényű elképzelésén alapultak, azonban egyre inkább támadás érte. Yeats hamarosan érezte, hogy jobb lenne elhagyni a „kelta” szót, mert túlságosan meghatározatlan a jelentése. A *Leader* című lapnak írott levelében azt állította, hogy soha nem használta a „kelta jegy” és ‘kelta reneszánsz’ kifejezéseket, vagy ha mégis, akkor csak másoktól vett idézetekben” (CLii 568). Az Ír Irodalmi Színházat (Irish Literary Theatre) (ahogyan sürgősen átnevezték) az angol nyelvű színdarabok, brit és európai dráma modellek alkalmazása, és egyben az ír nyelv újjáélesztésének akadályozása miatt kritizálták. Ezáltal Yeats sokévnnyi munkája, hogy az ír irodalmat és az ír nacionalizmust az elfogult és szűklátókörű patriotizmustól mentesítse, hiábavalónak tűnt. Hogy az „Ír Írország” képviselőinek ellenségességét megtörje, egy 1899-es beszédében kijelentette, hogy ír tudás hiányában „ha tetszik, ha nem, könyveit angolul írja, és arra szorítkozik, hogy annyi ír gondolattal és érzellemmel töltsen meg azokat, amennyivel csak tudja, mivel senki sem képes egyszerre két nyelven művelni az irodalmat egy élet során.”

Amikor úgy tűnt, hogy Yeats romantikus és irodalmias folklórja menthetetlenül a kritikák keresztüzébe került, éppen időben érkezett támogatás Lady Augusta Gregory (1852–1932) barátsága révén. A *kelta homály* olvasása inspirálta Lady Augustát folklórgyűjtésre, így felkereste Yeats-szel amikor az Gregory galway-i otthonának közelében tartózkodott 1896-ban. Hamar barátság alakult közöttük a Gregory által a régióban gyűjtött folklóranyagokkal teli számos jegyzetfüzet átlapozása során. Noha Lady Gregory-t is a nacionalizmus alapvetően romantikus eszméi motiválták, és osztozott Yeats nemzeti identitást építő törekvéseiben, Írország irodalmi, mondabeli, és folklór forrásaira támaszkodva – Gregory hangoztatott alapelve az volt, hogy „Írország méltóságát helyre kell állítani”³ – egyéni tehetségével újraélesztette Yeats lelkesedését a folklór iránt. Mint gyűjtő, Gregory igen jó képességekkel és személyes energiával rendelkezett. A lassan dolgozó Yeats

később csodálattal emlékezett vissza, hogy Lady Gregory „házzól házza vitt népi történeteket gyűjteni” és micsoda sebességgel „írt le, ha emlékezetem nem csal, kétszázezer szót” (A 298). Ennél is értékesebb tulajdonságai között szerepelt a precíz jegyzetelési szokás, hogy mikor, hol, és kitől gyűjtötte az anyagot, valamint képessége a galway-i nyelven hallottakat nagyrészt szó szerinti rögzíteni. Ez a helyi dialektus, melyre Yeats úgy tekintett, hogy „egy régi ízes beszéd, részben Tudor szókinccsel, s részben a még mindig gélül gondolkodó emberek formálta szintaxissal” (LE 207) adja az idiomatikus „kiltartani” beszéd alapját. Ennek használata hamarosan Lady Gregory színdarabjainak megkülönböztető jegyévé vált. Az író fonetikus rögzített jegyzeteiből vett szó szerinti idézeteknek köszönhetően, Yeats művei nagyobb tudományos és nyelvészeti autentikusságra, továbbá antropológiai pontosságra tettek szert, ellenszéréül annak a tendenciának, hogy elvont gondolatok és irodalmi hatások kaptak bennük általában helyet. Így Yeats képesebbnek érezte magát arra, hogy versenyezzen a lenyűgöző tudományos „pontosság” és irodalmi erő kombinációjával, melyet annyira csodált Hyde műveiben. (UPI 188). Közös munkája Lady Gregory-val hat terjedelmes folklórról szóló cikket eredményezett, melyek 1897 és 1902 között jelentek meg. *A kelta homály* (1902) javított és bővített kiadásban jelent meg, melyben a galway-i gyűjtéseken alapuló új fejezetek terjedelemben nagyjából megegyeztek az első kiadásból megtartott sligo-i anyagokkal.

A kelta homály új kiadásában Yeats továbbra is a folklór imaginárius értékét hangsúlyozta, azonban jól kivehető, hogy inkább összehasonlító antropológiai megközelítésben foglalkozik a keresztény és pogány hitvilág kapcsolatával, melyek együtt voltak jelen a parasztság életében.

1899 után Yeats energiái egyre inkább a színházi mozgalom felé irányultak, és ezen a téren is nyilvánvaló, hogy a népi kultúrára változó módon tekintett. Bár kezdetben megpróbált „népi” színdarabokat írni, érdeklődése és fogékonysága a szimbolista drámák iránt – melyekben az egyedi művészi erő a hétköznapi valóság fölé emelkedik – ismételten elterelték a vidéki író emberek realista ábrázolásától. Douglas Hyde *A kötél sodrása* (Casadh an tSug´ ain (The Twisting of the Rope)) címmel 1900 nyarán Yeats szövegkönyve alapján készült műve, továbbá Yeats *Cathleen ní Houlihan*-je, amelyet Lady Gregory-val közösen írt 1901-ben, olyan színművek, melyek a paraszti realizmus népi hatást mutató történelmi környezetében játszódnak. Yeats figyelme elsődlegesen a látomásos költőre, mint központi szereplőre irányul, akinek veszedelmesen lenyűgöző nyelvezete felizgat és megoszt egy helyi közösséget. Az *Ahol semmi sincsben* (Where There is Nothing) (1902) ez a téma még prominensebben jelenik meg, de itt a látomásos költő, Paul Ruttledge és egy csavargókból

álló banda, akikre pillanatnyilag hatással van, teljesen eltérő kulturális háttérrel rendelkeznek. Yeats megfogalmazása a csavargók „rögös korabeli életét” (VPI 1295) illetően inkább saját képzelete igényének felel meg, mint a paraszti kultúrában megfigyelhető valóságának.

1903 után fokozatosan erősödött Yeats érzése, hogy a művészet funkciója hasonló a valláshoz, a művész szerepe pedig a magányos lázadóéhoz. Továbbra is kivételesnek tartotta a gazdag hagyományt képviselő vidéki emberek „ősi képzeletvilágát,” ám felismerte, hogy ez a hagyomány a modernitás és a burzsoá értékek előretörésével már jóformán eltűnt. Synge 1907-es *A nyugati világ bajnoka* (*The Playboy of the Western World*) című darabja elleni tiltakozások nyomán a „Költészet és hagyományban” (*Poetry and Tradition*) (1907) keserűen elutasítja a korabeli Írországot, ahol a „közvetlen haszonelvűség” győzedelmeskedett a magasabb eszmények felett. Azt is jelzi, hogy „a vidéki hagyományok” eltűnésével a továbbiakban a középkori udvarok elmélkedésre inspiráló értékeit példának tekintő életet választja, hogy a tradíciók iránti személyes igényét kielégítse (E&I 260). Ezt követően a folklór az ősi hagyományokban gyökerező értékei és speciálisan ír jellegzetességei miatt érdekelte. Két 1914-ben írt esszéjében például, melyeket Lady Gregory kétkötetes gyűjteményéhez – *Látomások és hiedelmek Nyugat-Írországbán* (*Visions and Beliefs in the West of Ireland*) (1920) – írt, figyelme a terjedő „modern spiritualizmusra,” Swedenborg-ra, a médiumokra és az okkultra összpontosul inkább, mint az ír nép hitvilágának részleteire.

A „Költészet és hagyomány” lapjain Yeats sajnálatát fejezte ki, hogy „Írország nagy pillanata” „az ideális Írország” megteremtésére, melyért ő maga dolgozott, „tovatűnt” (E&I 260). „A halász” (*The Fisherman*) (1916) című versében erről az elveszett lehetőségről tovább elmélkedik, és nyíltan bevallja, hogy az ír parasztok „bölcsek és egyszerű embereként” való korábbi eszményítése, amely arra inspirálta, hogy „saját népének írjon,” csupán „álom” volt. (VP 347–8). Habár a vers az önámító romantika elutasításával indul a keserű, ám szükségszerű realizmus felé fordulással – az önkritikára való törekvés gesztusaként, mely Yeats középső időszakának jellemzője –, végül a szöveg szembefordul a kezdeti tagadással. Megvetve a „valóságot,” Yeats kortársai helyett inkább az általa elképzelt vidéki embernek szándékozik írni, akinek magánya és mesterségében való elmélyedése párhuzamba állítható Yeats magányosan gyakorolt művészi hivatásával. „A halász” megírásával az ír parasztság és a folklór elvontan jelenik meg nála, amely már akkor kezdődött, amikor korábban a „paraszti beszédet” részesítette előnyben a korabeli kulturális szokásokkal szemben.

Míg Yeats nagy álma a hősi ír modellek alkalmazása volt, amelyek

egy „gazdagabb és intenzívebb” ír irodalmat inspirálhattak volna, a kelta kéziratok fordítása és terjesztése tudományos erőfeszítést igényelt, de erre Yeats nem volt képes és nem is állt szándékában ilyesmire vállalkozni. Következésképp a legfontosabb ír legendák gyűjteményének megalkotására vonatkozó célja majdnem két évtizedre megghiúsul. Az 1880-as, 1890-es években Standish O’Grady *Írország története: A hőskor* (History of Ireland: The Heroic Period) című műve egy volt a kevés megjelent legenda-történeti könyv között, melyet elfogadott (bár ezt sem teljes meggyőződéssel). Eközben a „mind közül legjobb” forrás – az ulsteri mondakör történeteiből álló, *A cooley-i marha portya* (Ta’in Bo’ Cuailnge, angolul The Cattle Raid of Cooley) – „lefordíthatlanul és kiadatlanul [hevert] a Királyi Ír Akadémia (Royal Irish Academy) polcain.” (LNI 33). Ahogyan azt 1890-es években megjelent verseköteteinek számos jegyzete is jelzi, a megfelelő kiadványok hiánya frusztrálta Yeats-szet. Rövid, glosszárium stílusú magyarázatai a mondabeli háttérrel és az ír kifejezésekről a *Kathleen grófnő és más legendák és versekben* (The Countess Kathleen and Various Legends and Lyrics) (1892) és a *Versékben* (Poems) (1895) *A szél a nád között* (The Wind Among the Reeds) (1899) című kötetben már jóval hosszabbak lettek, egyedül a nyitó vershez („A sidhe-i lovasok” (The Hosting of the Sidhe)) több mint ezer szónyi prózai szöveget rögzített a kontextus magyarázataként és a tizenhat-soros vers legendás alakjainak beazonosítására.

Lady Gregory fordításai az ulsteri mondakör legendáiból a *Cuchulain, az ulsteri hősből* (Cuchulain of Muirthemne) (1902), és a Féni mondakör legendáiból az *Istenek és harcosokban* (Gods and Fighting Men) (1904) Írország hőstörténeteit végre hiánytalanul elérhetővé tették Yeats számára. Az első oly erős hatással volt rá, mind témája, mind a „kiltartáni” stílus „emelkedettsége, egyszerűsége és lírai magaslatai” révén, hogy azt Yeats „az én időm Írorszáგában kiadott legjobb könyv[nek]” (UPII 328) tartotta.

1903 és 1907 között Yeats fő munkája a Deirdre-ről („Írország Helenéjéről”) szóló színdarab volt. 1907-ben költői és drámai kánonját áttekintve megjegyezte, hogy „[m]ajdnem minden történet, amelyet felhasználtam, és az emberek akikről beszéltem” Lady Gregory két legendagyűjteményéből való. Hangoztatta, „[h]ogya a verses drámát szerető jelenleg kis dublin-i közönségem növekszik, azt ennek a két könyvnek, a próza mesterműveinek köszönhetem, melyek a régi történeteket az írek számára mindenütt olyannyira ismerőssé teszik, mint amennyire Artúr király és lovagjainak története ismerős a mindenkorai könyvolvasók számára” (VPI 1282–3).

Lelkes elmélyülését az ír hősi legendákban 1907 körül azonban megingatta az a kiábrándulás, melyet, Synge *A nyugati világ bajnokának* (The Playboy of the Western World) negatív fogadtatása okozott benne. Az 1908-as év közepén írt „Szavak” (Words) kifejezi az Írorszáგban erőre kapó

nyárspolgáriság miatt érzett haragját: mely szerinte „keserűen vak ország” (VP 256). A „Megbékélésben” (Reconciliation), melyet azon az őszön írt, miután Maud Donne iránt újra lángra lobbant szerelme, eldönti, hogy megszabadul a hősi, „rég dolgokról” való írásmód „kard[íaitól], koron[íaitól], sisak[íaitól],” a valóság iránti aktív elköteleződés érdekében (VP 257, *Yeats versei* 70).

1907 után az ír hősi legenda hatása egyre kevésbé jelent meg Yeats költészetében. Számos más, nem ír hősi inspirációforráshoz nyúlt, nevezetesen a klasszikus mitológiához, különösen ahogy az Írország korabeli fejlődése által okozott csalódása fokozódott a Nagy Britanniától való 1923-as elszakadást követően. „A halászhoz” hasonlóan „1913. szeptember” (September 1913) című művében keserűen kijelenti, hogy a „[r]omantikus Ír föld halott, / O’Learyvel a sírba tért” (VP 289, *Yeats versei* 78). Az általa létrehozott mitológiák erejébe vetett hite erősödött, a régi ír hősi legendák megújító értékébe vetett hite viszont alábbhagyott. Az ulsteri ciklusra alapozó későbbi színdarabjaiban – *A sólyom kútja* (At the Hawk’s Well) (1917), *Emer egyetlen féltékenysége* (The Only Jealousy of Emer) (1919), és *Cuchulain halála* (The Death of Cuchulain) (1939) – az eposzi források olyannyira vegyültek saját önéletrajzi vonatkozásaival, hogy nehéz elválasztani Yeats nemzeti mítoszait önmaga mítoszaitól. Így jelezte, hogy a továbbiakban teljesen beolvasztotta alkotói tudatába az ír hősi témákat annak ellenére, hogy ezekben a színművekben elsősorban a japán nő játék hagyományaira épített drámai stílusának kialakításához. Állandó vonás ezekben a színdarabokban, például *A csontok álmodásában* (The Dreaming of the Bones) (1919), a nemzeti mélypont pillanatában egy hős megjelenése, akinek szenvedélyes ereje, vagy rendíthetetlen önfeláldozása képes megváltani kultúrája terméketlenségét vagy ideáljainak elvesztését. Ez a téma központi jelentőségűvé vált utolsó írásaiban.

Utolsó műveiben Yeats azt állítja, hogy „ifjonti terve” végül megvalósult. Az 1916-os Húsvéti Felkelést (1916 Easter Rising), amely az ír függetlenség kiindulópontja, a Cuchulain legendák által inspirált hősiesség tette lehetővé (részben Yeats műveinek köszönhetően, melyek hozzájárultak annak népszerűsítéséhez). Ragaszkodott a nemrég elhunyt ír vezéralakok hősi és félig legendás szerepének elismeréséhez – közöttük voltak művésztársai, Lady Gregory és John Synge –, akik megalkották az újonnan függetlenné vált nemzet történelmét. A „Vizontlátás a Municipal Galleryban” (The Municipal Gallery Revisited) című versben ezeknek a vezéralakoknak, művészeknek a képeit hosszasan nézegetve, „[n]em ifjuság[a] holt Írország[át]” látja, hanem „[a] költők elképzelt szörnyű és vidám” országot (VP 601-02, *Yeats versei* 211). A „szürke” racionalizmus bénította modern Írország újjászületését

ezzel teljesnek mutatja be: Yeats „megszentelt” (VP 604) barátai az ír nemzeti hősiesség képét példázzák, melyet olyan költők képzelete közvetített és formált újra, mint maga Yeats.

(Fordította: Somogyi Kitti)

Jegyzetek

¹ Itt, és a továbbiakban ahol a fordító nevét külön nem jelölöm, az idézetet saját (S. K.) fordításomban közlöm.

² Lady Augusta GREGORY, *Poets and Dreamers*, Gerrards Cross: Colin Smythe, 1974, 40.

³ Lady Augusta GREGORY, *Seventy Years*, Gerrards Cross: Colin Smythe, 1974, 307.

Rövidítések

A *Autobiographies*. Ed. William H. O'Donnell and Douglas N. Archibald. New York: Scribner, 1999.

CLii *The Collected Letters of W. B. Yeats: Volume Two, 1896-1900*. Szerk. Warwick Gould, John Kelly, Deirdre Toomey. London – New York: Oxford University Press, 1997.

CT *The Celtic Twilight*. London: Lawrence and Bullen, 1893.

E&I *Essays and Introductions*. London – New York: Macmillan, 1961.

LE *Later Essays*. Szerk. William H. O'Donnell. New York: Scribner, 1994.

LNI *Letters to the New Island*. Ed. George Bornstein and Hugh Witemeyer. London and New York: Macmillan, 1989.

Myth *Mythologies*. London – New York: Macmillan, 1959.

P&I *Prefaces and Introductions*. Szerk. William H. O'Donnell. London – New York: Macmillan 1989.

UPi *Uncollected Prose by W. B. Yeats. Vol. I*. Szerk. John P. Frayne. London: Macmillan; New York: Columbia University Press, 1970.

UPii *Uncollected Prose by W. B. Yeats. Vol. II*. Szerk. John P. Frayne, Colton Johnson. London: Macmillan, 1975; New York: Columbia University Press, 1976.

VP *The Variorum Edition of the Poems of W. B. Yeats*. Szerk. Peter Allt, Russell K. Alspach. New York: Macmillan, 1957.

VPI *The Variorum Edition of the Plays of W. B. Yeats*. Szerk. Russell K. Alspach. London – New York: Macmillan, 1966.

A szövegben előforduló Yeats-versek magyar fordításai

YEATS, William Butler, „1913. szeptember.” Ford. Imreh András. *William Butler Yeats versei*. Szerk. Ferencz Győző. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2000. 78-79.

— „A boldog pásztor éneke.” Ford. Rab Zsuzsa. 9-11.

— „Megbékélés.” Ford. Szabó T. Anna. 70-71.

— „Viszontlátás a Municipal Galleryban.” Ford. Jékely Zoltán. 211-213.

